

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2022.3.16>

KOMUNIKACJA W SPOŁECZEŃSTWIE INFORMACYJNYM: ASPEKT RELIGIJNY

Valentina Petrovich

kandydat nauk historycznych, docent Katedry Muzeologii, Nauk o Zabytkach i Działalności Informacyjno-Analitycznej Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki (Łuck, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0003-0407-0471

valyavp@ukr.net

Iryna Charikova

kandydat nauk filologicznych, docent Katedry Filologii Angielskiej Wołyńskiego Uniwersytetu Narodowego imienia Łesi Ukrainki (Łuck, Ukraina)

ORCID ID: 0000-0002-50580-5216

mytwins@ukr.net

Adnotacja. W artykule podjęto próbę zdefiniowania pojęcia „Społeczeństwo informacyjne”. Wyróżniono charakterystyczne cechy społeczeństwa informacyjnego. Udowodniono, że opierając się na globalnym rozpowszechnieniu technologii informacyjno-komunikacyjnych, podstawowych procesach masowego generowania, przetwarzania, przesyłania i wykorzystywania informacji, jest jakościowo nowym historycznym etapem rozwoju cywilizacyjnego. Ustalono, że środowisko informacyjne przyczynia się do znacznego wzrostu wpływu informacji i wiedzy na wszystkie obszary ludzkiej działalności. Podano uzasadnienie paradygmatu komunikacji w społeczeństwie informacyjnym i jego zjawiska w sferze religii. Na podstawie przetwarzania szeregu literatury naukowej zbadano cechy funkcjonowania komunikacji religijnej w społeczeństwie informacyjnym i przeanalizowano jej rodzaje. Uzasadnione jest, że taka komunikacja ma swoje własne cechy, zapewnia pewne przygotowanie i konkretne formy realizacji, aktualizuje dialogowość religii.

Słowa kluczowe: Społeczeństwo informacyjne, komunikacja, najnowsze technologie informacyjne, komunikacja religijna, media, dialogowość społeczeństwa.

COMMUNICATION IN THE INFORMATION SOCIETY: RELIGIOUS ASPECT

Valentina Petrovich

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor at the Department of Museology, Monument Studies and Information and Analytical Activities of Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0003-0407-0471

valyavp@ukr.net

Iryna Charikova

Candidate of Philological Sciences, Associate Professor at the Department of English Philology of Lesya Ukrainka Volyn National University (Lutsk, Ukraine)

ORCID ID: 0000-0002-50580-5216

mytwins@ukr.net

Abstract. The article attempts to define the concept of "information society". The characteristic features of the information society are distinguished. It is proved that it, based on the global spread of information and communication technologies, the fundamental processes of mass generation, processing, transmission and use of information, is a qualitatively new historical stage of civilizational development. It is established that the information environment contributes to a significant increase in the impact of information and knowledge on all spheres of human activity. The substantiation of the paradigm of communication in the information society and its phenomenon in the field of religion is provided. On the basis of the study of a number of scientific literature, the peculiarities of the functioning of religious communication in the information society are investigated and its types are analyzed. It is substantiated that such communication has its own characteristics, provides for certain training and specific forms of implementation, actualizes the dialogue of religion.

Key words: information society, communication, the latest information technologies, religious communication, mass communication, dialogue of society.

КОМУНІКАЦІЯ В ІНФОРМАЦІЙНОМУ СУСПІЛЬСТВІ: РЕЛІГІЙНИЙ АСПЕКТ

Валентина Петрович*кандидат історичних наук, доцент кафедри музеєзнавства, пам'яткознавства та інформаційно-аналітичної діяльності Волинського національного університету**імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)*

ORCID ID: 0000-0003-0407-0471

valyavp@ukr.net

Ірина Чарікова*кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології Волинського національного університету імені Лесі Українки (Луцьк, Україна)*

ORCID ID: 0000-0002-50580-5216

mytwins@ukr.net

Анотація. У статті зроблено спробу дати визначення поняття «інформаційне суспільство». Виокремлено характерні риси інформаційного суспільства. Доведено, що воно, спираючись на глобальне поширення інформаційно-комунікаційних технологій, фундаментальні процеси масового генерування, оброблення, передачі і використання інформації, є якісно новою історичною стадією цивілізаційного розвитку. Встановлено, що інформаційне середовище сприяє суттєвому нарощуванню впливу інформації і знань на всі сфери людської діяльності. Надано обґрунтування парадигми комунікації в інформаційному суспільстві та її феномену у сфері релігії. На основі опрацювання низки наукової літератури досліджено особливості функціонування релігійної комунікації в інформаційному суспільстві та проаналізовано її види. Обґрунтовано, що така комунікація має свої особливості, передбачає певну підготовку та специфічні форми реалізації, актуалізує діалогічність релігії.

Ключові слова: інформаційне суспільство, комунікація, новітні інформаційні технології, релігійна комунікація, засоби масової комунікації, діалогічність суспільства.

Вступ / «Introduction». Сучасні інформаційні технології вагомо змінюють наше життя, а саме спосіб виробництва продуктів і послуг, організацію та форми проведення дозвілля, методи й форми освіти, впливають на соціальну структуру суспільства, економіку, політику та розвиток соціокультурних інститутів. Безсумнівно, розвиток цих технологій не тільки породив різноманітні соціальні ефекти, а й сприяв виникненню нового гуманітарного знання, відомого як концепція інформаційного суспільства. Варто також наголосити, що необхідність розвитку інформаційного суспільства є пріоритетом державної інформаційної політики.

Проблема дослідження релігійної комунікації є актуальною і потребує наукового висвітлення і теоретичного обґрунтування. На думку низки науковців релігійна комунікація – це спілкування між віруючими у межах конфесії та міжконфесійні комунікаційні зв'язки. Зокрема, М. Петрушкевич зазначає, що у процесі релігійної комунікації відбувається передача релігійної інформації, її оцінка, засвоєння, усвідомлення та відтворення ідентичності та цілісності людини у релігійній площині (Петрушкевич, 2011: 30; 2013: 219).

Мета дослідження полягає у визначенні концептуальних ідей розвитку інформаційного суспільства, що породжує нові комунікативні процеси, зокрема релігійну комунікацію як форму взаємовідносин між людьми.

Відповідно до мети сформульовані **завдання** дослідження:

- дати визначення поняття «інформаційне суспільство», «комунікація», «релігійна комунікація»;
- охарактеризувати основні риси розвитку та функціонування інформаційного суспільства, що суттєво впливає на всіх сфери життєдіяльності суспільства;
- дослідити особливості функціонування релігійної комунікації в інформаційному суспільстві;

У дослідженні використовувалися наступні методи: загальнонаукові – аналізу та синтезу, аналітичний метод, методи теоретичних досліджень, описовий метод. Задля виявлення змін у системі комунікацій в умовах інформаційного суспільства застосовувався системний підхід, що дало можливість дослідити окремі складові й особливості функціонування системи комунікацій.

Виклад основного матеріалу. Досліджуючи концептуальні ідеї інформаційного суспільства, передусім необхідно встановити й визначити, що ж узагалі розуміється під поняттям «інформаційне суспільство».

Нині маємо численні визначення поняття «інформаційного суспільства», його називають постіндустріальним, епохою постмодернізму, суспільством знання, науковим, телематичним тощо. Різновид поняття інформаційного суспільства в різних країнах демонструють соціально-політичні, суспільні та наукові перспективи його розвитку (Petruk та ін., 2011: 113–114).

Відповідно до Закону України «Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки», інформаційне суспільство – це суспільство, в якому кожен міг би створювати й накопичувати інформацію та знання, мати до них вільний доступ, користуватися й обмінюватися ними, щоб дати можливість кожній людині повною мірою реалізувати свій потенціал, сприяючи суспільному та особистому розвитку й підвищуючи якість життя (Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки, 2007).

Поняття «інформаційне суспільство» ввійшло в науковий обіг на початку 1960-х рр. і своєю появою завдячує японським ученим Ю. Хаяші та Й. Масуді, які пояснювали, що таким чином можна охарактеризувати суспільство, у якому циркулює значний обсяг інформації, високої за якістю, а також є всі необхідні засоби для її зберігання, поширення та використання (Masuda, 1983: 29). Це поняття покликане відобразити об'єктивну тенденцію нового етапу еволюції цивілізації, пов'язаного з появою нових інформаційних і телекомунікаційних технологій, нових потреб і нового способу життя, що особливо гостро відображаються на способах та можливостях комунікації.

Як стверджує В. Політанський, комунікація як об'єкт дослідження має виняткову складність. Її слід розуміти і як передачу інформації, і як спілкування. В змістовно-термінологічному сенсі поняття «комунікація» перебуває в одному ряду з близькими за змістом поняттями «взаємодія (взаємини)», «людські стосунки», «взаємообумовленість», «взаємовплив» тощо (Політанський, 2017: 141).

Термін «комунікація» (від лат. *communicatio*) використовується з ХХ століття. Він з'явився в науковій літературі на початку століття завдяки одному із засновників соціології американцю Чарльзу Кулі. Дослідник вважав, що «спілкування – це механізм, за допомогою якого існують і розвиваються людські відносини – всі символи розуму, а також засоби передачі їх в просторі і зберігання в часі» (Charles Horton Cooley, 1909: 61–65).

М. Петрушкевич виокремлює релігійну комунікацію, у якій відображаються всі риси, тенденції, парадигми людських спільнот, що діють у конкретному просторі та часі. Актуальним стало звернення до комунікаційної системи релігії під впливом комунікаційної філософії, що активно почала розвиватися у ХХ ст., як до допоміжного елементу при виході з кризової ситуації, можливості її подолання, через акцентування уваги на способах комунікації в різних релігійних утвореннях (Петрушкевич, 2013: 217).

В. Мороз визначає види релігійної комунікації, характеризуючи особливості її функціонування на основі біблійних текстів. Вчена звертає увагу на проблему дослідження повчальної комунікації (у жанрі проповіді простежується у формах наказового способу дієслів, які означають прохання, побажання, спонукання або наказ, виражається певним висловом узагальненого змісту); проповідницької комунікації (у проповідях містяться поради, напучення), заповітної комунікації (заповіт, настанови досвідченого володаря своїм близьким і підлеглим, характеризується такими особливостями, як повчальний тон, застереження), настановчої комунікації (простежується у вказівках і порадах діяти певним чином і виражає філософські узагальнення у бінарних моделях); прогностично-констатуючої комунікації, яка характеризується встановленням певного факту; прогностичної комунікації, яка виявляється у пророцтві певного факту і виражається словами з часовою семантикою; пророцтва – застереження у вигляді зауваження, що роз'яснює або уточнює думку (Мороз, 2014: 93).

О. Бабій вважає, що релігійна комунікація має свою структуру. Вона включає різні процеси взаємодії – спілкування, соціалізацію, передачу релігійного досвіду, обмін, засвоєння інформації, зміцнення зв'язків – між окремими віруючими, між віруючими і релігійною громадою, релігійною інституцією, духовенством, між релігійними організаціями різного віросповідання (Бабій, 2000: 560).

У процесі релігійної комунікації відбувається передача релігійної інформації, поглиблюється інтеграція або ж дезінтеграція релігійної спільноти, регулюються відносини між членами громади чи між громадами, конфесіями.

Релігія включає в себе не тільки релігійне спілкування, але й всю багатоманітність і багатство спілкування між віруючими і невіруючими, між самими віруючими, між віруючими і релігійними організаціями. В процесі спілкування відбувається соціалізація індивіда, обмін і засвоєння життєво необхідної інформації, передача досвіду, також і релігійного, зміцнення суспільних зв'язків (Виговський, 2004: 31).

Комунікаційні процеси в релігійній сфері є безперервною трансляцією усіма рівнями певного релігійного співтовариства повідомлень, які виражають специфіку організації свідомості кожного учасника цих процесів, обумовлену безліччю факторів, що частково збігаються в представників різних конфесійних груп, спричиняють структурні зміни у самій релігійній організації та висвітлюють діалогічність релігії (Богачевська, 2005: 177).

Отже, учасником будь-якої релігійної комунікації є масова людина, яка наділена цілою низкою специфічних характеристик. Така людина користується масовою свідомістю та становить основу сучасного суспільства. Будь-який віруючий свою релігійність пропускає через призму масовості.

Звертаючись до теми релігійної комунікації в масовому суспільстві необхідно торкнутися нагальних проблем, що пов'язані із функціонуванням суспільства, культури та людини в інформаційному просторі.

Преса, радіо, телебачення, Інтернет, нові медіа є частинами мозаїки з якої складається картина релігійних мас-медіа. Вони відрізняються не лише способом передачі інформації, а й специфічністю тем, яким надають перевагу та видами комунікації.

У своєму науковому дослідженні, присвяченому релігійній комунікації як об'єкт впливу масової культури, М. Петрушкевич зазначає, що засоби масової релігійної комунікації переймають усі риси світських мас-медіа. Науковець зазначає: «... більше того, релігійні мас-медіа та їх способи маніпуляції ідентичні світським. Особливості їх функціонування в інформаційному суспільстві та масовій культурі значною мірою залежать від особливостей та структури функціонування світських засобів комунікації, оскільки кожна соціокультурна епоха формує свої специфічні способи комунікації, частково модифікуючи і використовуючи уже існуючі, або по новому їх інтерпретує. Також ці засоби комунікації стають причиною трансформації конкретної епохи» (Петрушкевич, 2019: 21–22).

Варто зауважити, що сучасні мас-медіа лежать в підґрунті гегемонії – панування у сучасному масовому суспільстві. І релігійні комунікації є частиною цієї гегемонії, а особливості процесів у релігійній комунікації потрібно шукати в інформаційному, масовому суспільстві.

Крім того, не слід забувати, що релігійні комунікації актуальні у соціальній та політичній сферах, мають вагомий вплив на психологічну взаємодію індивідів у суспільстві. Специфіка сучасної ситуації полягає у тому, що немає чіткої градації політичного та приватного. Віра та її комунікативні прояви стають суспільною, а можливо і політичною позицією, тому аналіз релігійної комунікації у масовому суспільстві надає актуальний (Петрушкевич, 2019: 78–82).

В умовах інформаційного суспільства комунікативний потенціал релігії реалізується шляхом використання всесвітньої мережі – Інтернет. Як стверджує С. Козиряцька на початку масового поширення Інтернету основні християнські конфесії зберігали мовчання, однак зрештою позитивно відреагували на появу нового каналу суспільної комунікації. Наразі Інтернет міцно увійшов у сферу релігії, про що свідчать безліч офіційних і неофіційних сайтів різних конфесій, форуми для віруючих, електронні версії релігійних засобів масової комунікації (ЗМІ), блогосфера спеціалістів-релігієзнавців тощо. Такий вид конфесійних ЗМІ, як газети і журнали, сьогодні намагаються закріпитися в Інтернеті в різних форматах, що свідчить про зацікавленість у ньому, адже це дає змогу розширити можливості взаємодії та комунікації з вірянами, поширювати інформацію, що стосується життя конфесії або питань віри, та розширювати свою аудиторію. Тим самим вони поступово зміцнюють свої позиції, тому не випадково викликають науковий інтерес дослідників (Козиряцька, 2017: 4).

Висновки/Conclusion. Сьогодні Україна стоїть перед необхідністю концептуального осмислення впровадження інформаційного способу організації життєдіяльності суспільства. Це означає, що стратегія формування основ інформаційного суспільства має розглядатися в контексті загальних стратегічних пріоритетів соціального, економічного та інституційного розвитку країни як органічний складник масштабних перетворень у суспільстві та владних інститутах.

Тема релігійної комунікації постійно знаходиться у полі наукових досліджень, але переважно стає об'єктом зацікавлення серед діячів релігійних організацій, у теологічних розмірковуваннях з позицій технічних характеристик мас-медіа. Тому можна стверджувати, що проблема розвитку релігійних мас-медіа та релігійної комунікації загалом не може вважатися вичерпаною, особливо щодо питань пов'язаних із рисами, смисловими межами, можливостями, характеристиками релігійних мас-медіа та їх впливом на віруючих.

Список використаних джерел:

1. Бабій О. Поліфункціональність релігії: вияви функціональності релігійного комплексу. Академічне релігієзнавство. Підруч. За наук. ред. проф. А. Колодного. К. : Світ знань, 2000. С. 557–562.
2. Богачевська І. В. Християнська наративна традиція: Методологія філософсько-релігієзнавчого дослідження. К. : Світ знань, 2005. 235 с.
3. Виговський Л. Комунікативно-трансляційна функціональність релігії та основні форми її вияву. *Академічне релігієзнавство*. № 1. 2004 (29). С. 29–39.
4. Козиряцька С. А. Мережеві християнські видання українського медіапростору : монографія. Запоріжжя : Просвіта, 2017. 192 с.
5. Мороз В. Я. Релігійна комунікація як соціокультурний і духовний феномен. *Наукові записки Інституту журналістики*. 2014. Т. 54. С. 93–97.
6. Петрушкевич М. Релігійні комунікації: християнський контекст. Монографія. Острог : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. 288 с.
7. Петрушкевич М. Релігійні комунікації як об'єкт впливу масової культури: український контекст: автореф. дис. ... д. філос. н.: спец.: 09.00.11 – релігієзнавство. Острог, 2019. 40 с.
8. Петрушкевич М. Ритуальна модель масової релігійної комунікації та нові медіа. *Гілея: науковий вісник*. К. : «Видавництво «Гілея», 2019. Вип. 140 (1). Ч. 2. Філософські науки. С. 78–82. URL: <https://eprints.oa.edu.ua/8015/>.
9. Петрушкевич М. С. Аналіз поняття релігійної комунікації. *Філософія науки: традиції та інновації*. 2013. № 2 (8). С. 217–227.
10. Політанський В. Концептуальні ідеї розвитку інформаційного суспільства. *Теорія держави і права*. 2017. № 4. С. 140–144.
11. Про Основні засади розвитку інформаційного суспільства в Україні на 2007–2015 роки : Закон України від 09.01.2007 № 537-V. *Відом. Верхов. Ради України*. 2007. № 12. С. 102.
12. Charles Horton Cooley: «The Significance of Communication». Chapter 6 in *Social Organization*. New York : Charles Scribner's Sons, 1909. S. 61–65. URL: https://brocku.ca/MeadProject/Cooley/Cooley_1909/Cooley_1909_06.html
13. Masuda Y. *The Information Society as Postindustrial Society*. Wash. : World Future Society, 1983. P. 29.
14. Petryk V., Prysiazniuk M., Kompantseva L., Skulysh E., Boyko A., Ostrouhov V. Suggestive technology manipulative influence: teach. guidances. K. : JSC «VIPOL», 2011. 248 p.

References:

1. Babii, O. (2000). Polifunktsionalnist relihii: vyivay funktsionalnosti relihiinoho kompleksu. *Akademichne relihiieznavstvo* [Polyfunctionality of religion: manifestations of the functionality of the religious complex]. (pp. 557–562) K.: Svit znan [in Ukrainian].

2. Bohachevska, I.V. (2005) Khrystyianska naratyvna tradytsiia: Metodolohiia filosofsko-relihiieznavchoho doslidzhennia [Christian narrative tradition: Methodology of philosophical and religious studies]. K.: Svit znan [in Ukrainian].
3. Vyhovskyi, L. (2004) Komunikatyvno-translatsiina funktsionalnist relihii ta osnovni formy yii vyjavu [Communicative and translational functionality of religion and the main forms of its manifestation]. *Akademichne relihiieznavstvo*, 1, 29–39 [in Ukrainian].
4. Kozyriatska, S.A. (2017) Merezhevi khrystyianski vydannia ukrainskoho mediaprostoru [Network Christian publications of the Ukrainian media space]. Zaporizhzhia: Prosvita [in Ukrainian].
5. Moroz, V.Ya. (2014) Relihiina komunikatsiia yak sotsiokulturnyi i dukhovnyi fenomen [Religious communication as a sociocultural and spiritual phenomenon]. *Naukovi zapysky Instytutu zhurnalistyky*. (Vols. 54), (pp. 93–97) [in Ukrainian].
6. Petrushkevyc, M. (2011) Relihiini komunikatsii: khrystyianskyi kontekst [Religious Communication: The Christian Context]. Ostroh: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia» [in Ukrainian].
7. Petrushkevych, M. (2019) Relihiini komunikatsii yak ob'ekt vplyvu masovoi kultury: ukrainskyi kontekst [Religious communications as an object of influence of mass culture: Ukrainian context]. Doctor's thesis. Ostroh [in Ukrainian].
8. Petrushkevych, M. (2019) Rytualna model masovoi relihiinoi komunikatsii ta novi media [Ritual model of mass religious communication and new media]. *Hileia: naukovyi visnyk*. K.: «Vydavnytstvo «Hileia». Vyp. 140(1). Ch. 2. Filosofski nauky. (pp. 78–82). Retrieved from <https://eprints.oa.edu.ua/8015/> [in Ukrainian].
9. Petrushkevych, M.S. (2013) Analiz poniattia relihiinoi komunikatsii [Analysis of the concept of religious communication]. *Filosofia nauky: tradytsii ta innovatsii*, 2(8), 217–227 [in Ukrainian].
10. Politanskyi, V. (2017) Kontseptualni idei rozvytku informatsiinoho suspilstva [Conceptual ideas for the development of the information society]. *Teoriia derzhavy i prava*, 4, 140–144 [in Ukrainian].
11. Zakon Ukrainy «Pro Osnovni zasady rozvytku informatsiinoho suspilstva v Ukraini na 2007–2015 roky» [On the Basic Principles of Information Society Development in Ukraine for 2007–2015] (2007). *Vidom. Verkhov. Rady Ukrainy*, 12, 137 [in Ukrainian].
12. Charles Horton Cooley, (1909) «The Significance of Communication». Chapter 6 in *Social Organization*. New York: Charles Scribner's Sons, pp. 61–65. Retrieved from https://brocku.ca/MeadProject/Cooley/Cooley_1909/Cooley_1909_06.html [in the USA].
13. Masuda, Y. (1983) *The Information Society as Postindustrial Society*. Wash. World Future Society [in the USA].
14. Petryk, V., Prysiazhniuk, M., Kompantseva, L., Skulysh, E., Boyko, A., & Ostrouhov, V. (2011) Suggestive technology manipulative influence: teach. guidances. K.: JSC «VIPOL» [in Ukrainian].